

Капитал и солидарност (невидимите послания от икономическите програми)

Красен Станчев

Наблюдателите на изборната кампания (и моя милост в това число) един през друг коментираме възгледите за данъците и преразпределението според обещанията на съревноваващите се за доверието на избирателя политически партии.

Струва ми се обаче, че един съществен елемент от предизборните послания засега убягва от общественото внимание. Оценките за равнище на данъците в брутният вътрешен продукт (БВП) и съответно на правителствените разходи в БВП са нещо като макроикономически примитив. Зад тях всъщност се крият различни представи за “богатство” и “общество”, за “капитал” и “солидарност”.

Според общоприетото схващане “социални” са онези възгледи, които са за обществена свързаност, а анти-социални, “десни” са онези, при които тази свързаност е неглежирана, оставена без внимание и оборвана. Сиреч, ако са по-големи правителствените разходи и данъците, повече е солидарността, “социалността” на различните възгледи за стопанската политика.

Това разбиране прекалено опростява нещата. И “богатството”, и “солидарността” са обществени феномени. Няма политически лидери и здравомислещи икономисти, които да оспорват този факт. Зад опростения поглед върху “ляво” и “дясно” се крият други по-съществени светогледни разлики. Ако се вгледаме в тях, ще видим, че става дума за виждания и защита на интереси, които на пръв поглед са несъвместими с онова, които са противоположни на повърхностните схващания за “ляво” и “дясно” в политиката.

Солидарност

Солидарността е обществена свързаност. Това не е тайна за никой що-годе образован социолог или икономист. И разглеждането на тази връзка е основна тема за поколения философи, от Платон и Аристотел до немската класика.

Оставяйки настрана сложностите на философския изказ, нека се обърнем към първоизточниците.

Христос казва: “ако имаш две ризи, дай едната на ближния си”. (Аналогичен персонаж могат да бъдат и Мохамед, и Буда-Сидхардха, и Йехова.)

Тази фраза може да се тълкува по два начина – тя може да бъде заповед, но може и да е пожелание. Ако е пожелание, Петър дава на Павел ризата си доброволно. Ако е заповед, някой взима от Петър ризата му, за да я даде на Павел. Възможни са варианти: Петър или е съгласен, или не е съгласен въпросното действие да бъде извършено с неговата риза. Ако има съгласие, Петър дава на Христос ризата, която иначе ще даде сам на Павел или другиму. Ако все пак е заповед, Христос налага на Петър да преотстъпи ризата си или нему, а след това на Павел, или направо на Павел.

В единия случай имаме доброволна и естествена солидарност. В другия случай солидарността е на сила.

Понеже като Христос “не е от този свят”, в земния свят на негово място застават правителството, държавата, народното събрание и данъчните власти.

Конституционно предоставеното право на народното събрание да облага с данъци е право да не се облага с данъци. Народното събрание и народните избраници може (могат) да вземе (вземат) ризата на Петър и да я предостави (предоставят) на Павел. Другият вариант е Петър да бъде оставен сам да се занимава с този въпрос. Ако обаче народното събрание настоява, то да взема и раздава, Петър може да поиска да си плати

на народното събрание или на назначените от него изпълнители да не му взимат цялата риза.

Общото правило е, че колкото повече взимат от ризата на Петър, толкова по-малко остава за него и следователно, толкова повече у Петър нараства желанието да се откупи. (Ако не предположим, че той иска да даде и кожата от гърба си на Петър, чрез посредничеството на народното събрание.)

Нека не забравяме, че през цялото време съществува възможността Петър сам да даде ризата си на Павел. Този сценарий има няколко предимства. Първо, процесът е доброволен. Второ, Петър и Павел поемат разходите по прехвърлянето на собствеността върху ризата. Трето, няма посредник и затова прехвърлянето е не просто по-евтино, но и не предизвиква желание за откупуване и корумпиране на изпълнителите.

Първи очевидности

В зависимост от това какво искат и обещават, политическите партии са или за насилствена, или за доброволна солидарност. Икономистите, когато коментират тези искания, всъщност мерят степента на едното или другото намерение. Т.нар. “десни партии” са в някаква степен за доброволна солидарност, а обявените за “леви” партии са за известна насилствена солидарност.

Съревнованието между различните идеи е не само и не толкова за размера на частта от ризата (т.нар. данък), но и за положението на посредник по неговото налагане. То включва и правото да не се налага “данък”. Ако някоя политическа партия желае, при определено заварено положение, да увеличи размера на ризата преотстъпвана от Петър на Павел, то тя се стреми и да бъде опростител на данъци, филантроп. В това желание съществува скритата надежда, че желанието на Петър да си плати, по някакъв начин ще бъде събудено.

По-сигурно е това да се случи, ако данъците се вдигнат.

По-сигурно е това да се случи, ако различните петровци бъдат третирано различно от закона, налагащ данъци.

Обратно, ако петровците бъдат разглеждани еднакво, една и съща част от ризата им бъде изземвана, желанието на съответната партия за и се плаща като разпределител е по-малко. По-същия начин, ако тя смята, че въпросната част от ризата трябва да е по-малка, очевидно тази партия е по-естествена и доброволна солидарност между Петър и Павел.

При положение, че в България на един работещ в не-субсидираните части на икономиката се падат трима работещи в зоната на прехвърления доход (пенсионери, деца, учащи се, държавни служители, безработни и пр.), логично е да се предположи, че увеличаването с един лев на размера на “ризата” ще води до три лева намаляване на доброволната солидарност. Това така, защото става дума за увеличение на облагането на последните левове, останали в джоба на Петър при завареното положение. Т.е. това са парите, които той при друго стечение на обстоятелствата би харчил по свое усмотрение.

Богатство и капитал

Всичко казано подлежи и на по-точни сметки, но за тях са необходими нарочни усилия.

Богатството също може да се схваща по различен начин.

То може да бъде имущество, наследство, пари, природни заложиби или обществено положение, които носят рента, т.е. доход, които произтича от самото това заварено

обществено положение. Но богатството може да бъде и актив, т.е. същите тези неща, които произвеждат доход с течение на времето. Това е схващането на богатството като капитал, като възможност на произвежда богатство в бъдеще поради обстоятелството, че някой е готов да плаща онова, което е създадено от него.

Този процес е описан добре от икономическата теория в началото на ХХ век. На негова основа е разработена теорията на лихвите. Капиталът е капитал, когато произвежда поток от доходи, който за простота може да бъде наречен просперитет (благоденствие). Но капиталът и доходите са свързани. Стойността на капитала е настоящата стойност на (нетния) доход, създаден от активите.

Когато се облагат доходите, имаме следните ефекти. Първо, облага се битието на капитала като нещо, което носи доход. Второ, това облагане се получава поне два пъти – един път в настоящето състояние, един път – когато е създаден дохода. Трето, обложеният доход не може да бъде превърнат в капитал, т.е. облага се натрупването на капитал и създаването на богатство. Когато в България се приемала конституцията на княжеството през 1879, тези ефекти са сравнително добре описани в една книга, озаглавена “Напредък и просперитет”.

Това ще рече, че прогресивното подоходно облагане е механизъм за блокиране на създаването на богатство изобщо и за блокиране на възможността доход, получен от друг източник, да речем труд и пр., да се превърне в капитал.

Интереси и принципни коалиции

При по-дълбоко сравнение между горните аксиоми на икономическия начин на мислене и политическите послания от настоящата кампания, се натрапват някои не съвсем очаквани изводи.

Защитата на прогресивното облагане (т.е. възгледа, че който получава повече, ще трябва да плаща по-висок процент от дохода си на правителството), е защита на завареното положение, на статуквото. Където е имало капитал пак ще има, но на онези, които имат доход от други източници, се ограничават възможностите да го превърнат в капитал.

Такава политика не може да има други последици освен запазване на съотношението на “имащи” и “нямащи” в обществото. Тъй като “имащите” са заплашени с увеличено облагане, те ще търсят начин да се откупят – поради мотивите и механизма, описан по-горе.

Естественото съюзяване след изборите ще протича по линията на запазването на статуквото. Иначе казано, партиите, които предвиждат увеличаване на преразпределението ще се обединят по-лесно с партии, които защитават запазване на равнището на преразпределение, отколкото с партии, които са за неговото намаляване.

Разбира се, действителните обединения са много по-често прагматични и опортюнистични, а по-малко принципни и естествени.